

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת ויחי תשפ"ג ❖ גליון תקי"א

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

הנותן אמרי שפר

נִפְתְּלֵי אֵילָה שְׁלַחָה הַנֶּתֶן אֲמָרֵי שְׁפָר (מ"ט כ"א)
פירש רש"י "אילה שלוחה" זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל
פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ, "הנותן אמרי שפר" מבואר
בתרגום יהון מודן ומברכין עליהן לד'.

ובפשוטו כוונת התרגום, דהפירות יהיו כל כך משובחות, שיודו
ויברכו לה' על הנחלה ועל הפירות, ואע"פ שכל פרי טעון ברכה, הכא
יודו ויברכו מכל הלב.

ומצאנו עוד ביאור בתרגום, דהנה כתב בתלמידי רבינו יונה (ברכות
ל"ב א' בדפי הרי"ף) בביאור המשנה בברכות (מ"ד א') דפירות גינוסר הם
מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח ופת, נמצא שהפת טפילה
אל הפירות, לפיכך מברך על הפירות ופוטר את הפת. [וברש"י נמי איתא
דפירות גינוסר עיקר, וכתב הראש יוסף דרש"י מפרש כתלמידי רבינו יונה].

מעתה ביאר בחידושי הרא"ה (ברכות ס"ג) בשם החכם הגדול ר' יצחק
הלוי ב"ר שמואל ז"ל, דזהו כוונת התרגום, דבחלק נפתלי היא פירות
גינוסר שהם שמנים ומתוקים הרבה, עד כדי כך שלעולם הם עיקר
והייבין לברך עליהם, ואפילו פת טפל אליו ונפטר בברכתם. וכך ביאר
בריטב"א.

א. טפל לשני עיקרים

הנה יש לעיין בהא דאמרינן דטפל מקבל ברכת העיקר, בין בברכה
ראשונה ובין בברכה אחרונה, מהו כשהוה טפל לשני עיקרים.

כגון שאכל מזונות מלוחים וגבינה מלוחה, ולאחר אכילתו ממתיק
אותם בענבים מתוקים, נמצא שהענבים טפלים גם להמזונות וגם
להגבינה. [ואכל מכל השלשה כזית מכל אחת ואחת].

והנה ברכת אחרונה ד"על העץ" של הענבים ודאי לא יברך. אלא
יש למיזן האם צריך לברך על הענבים גם "על המחיה" של המזונות
וגם "בורא נפשות" של הגבינה, או דילמא סגי באחד מהם.

א. מסברא

הנה מסברא נראה יותר כהצד השני, דהוה טפל גמור לכל אחד, ואם
כן כל ברכה תפטרנו.

ואפילו כשהמלח של העוגה לחוד וכן המלח של הגבינה לחוד, לא
הוה מצריך מתוק, ומהני רק המליחות של שתייהם ביחד, מכל מקום
לא נימא דהמיתוק חציו לזה וחציו לזה, אלא הוה טפל גמור לכל אחד.

ב. נפקא מינה אם מצטרף להחצי שיעור

הנה נפקא מינה, באכל עוגה מלוחה כזית, וגבינה מלוחה חצי כזית,
וענבים מתוקים חצי כזית.

מעתה אם הענבים המתוקים טפלים לעוגה, אם כן נשאר גבינה
מלוחה פחות מכזית ופטורה מבורא נפשות, אבל אם הענבים
המתוקים טפלים להגבינה, יברך בורא נפשות.

[א"ה. היינו שאם בעינין רק ברכה אחרונה אחת על הענבים הטפלים, אם כן סגי
 בברכה אחרונה דעל המחיה שהענבים טפלים להמזונות, נמצא שהחצי כזית גבינה נשאר
 חצי שיעור ולא צריך ברכה אחרונה, אמנם להצד דבעינין ב' ברכות אחרונות, אם כן צריך
 לברך על הענבים גם "על המחיה" וגם "בורא נפשות", נמצא דהחצי כזית גבינה מצטרף עם
 הענבים לברך עליהם בורא נפשות].

והשתא יש לדון [א"ה]. להצד הנ"ל דבעינין רק ברכת אחרונה אחת, נמצא דעל הענבים
צריך לברך או "על המחיה" או "בורא נפשות", והשתא הנידון איזה מהם יברך, דא"ת
יברך בורא נפשות, לא הוה ברכה לבטלה, כיון שהיא פוסרת הענבים,
ויברך גם "על המחיה" על המזונות, אך אם יברך קודם "על המחיה"
נפטר בו הענבים, ואם כן אין כאן בורא נפשות כלל שאכל מהגבינה רק
חצי שיעור. ולפי זה ראוי שיברך קודם "על המחיה" משום ברכה
שאינה צריכה, וכי תימא לאידך גיסא נימא שיקדים בורא נפשות,
שלפני שבירך יש כאן שתיים אלא שאחת מסלקת השניה, אך יש לומר
דאינו כן אלא דמתחילה יש כאן ברכה אחת שתלויה ברצונו. [ועי' נידון
זה לגבי גוונא אחריתי בקונטרס מר דרור מני"א תשס"ז בענין צרופי אכילה ושתייה עמי כ"ח].

ג. נפקא מינה אם אזדא אחת מהברכות

תו נפקא מינה אם אכל מזונות מלוחים וגבינה מלוחה, ובינתיים לא
אכל ענבים, ובירך על המזונות "על המחיה", ורק אחר כך אכל ענבים
מתוקים להמתקה. האם חייב לברך על הענבים.

דהרי אם נאמר דיש טפילות להענבים לכל אחד בפני עצמה וסגי
לברך על הענבים ברכה אחת, אם כן לא יברך ברכה ראשונה על
הענבים מכיון שהם טפלים להגבינה, אך אם נאמר דעל הענבים בעינין
לברך עליהם ב' ברכות אחרונות, אם כן בעינין נמי לברך עליהם ב'
ברכות ראשונות, והרי כאן ברכת המזונות אזדא כיון שכבר בירך על
המזונות "על המחיה" ואם כן צריך לחזור ולברך על הענבים.

אך בדיעבד שהכל פוטר גם מזונות ואם כן כשבירך שהכל על הגבינה
פטר גם הענבים מהחובה דברכת מזונות, והרי שההכל עדיין קיימת.

ד. נפקא מינה כעין הנ"ל

מכל מקום אכתי נפקא מינה באופן דומה, כגון באכל מזונות
מלוחים וענבים מלוחים, ובירך "על המחיה", דאז ברכת המזונות
אזדא, ועכשיו רוצה לאכול עגבניה מתוקה להמתקה, מעתה להצד
שהעגבניה טפילה לכל אחד לגמרי בפני עצמו, אם כן נימא דכיון דעכ"פ
ברכת הענבים עדיין קיימת לכן לא יברך על העגבניה, אך אם טפל
לשניהם, הרי מפאת המזונות חייב לברך על העגבניה "על המחיה"
ומפאת הענבים חייב לברך עליו "בורא פרי העץ", וכן בעינין שיחול על
העגבניה ב' ברכות ראשונות "מזונות" ו"שהכל", והרי מכיון דאזדא
הברכה דמזונות אם כן צריך לברך האדמה על העגבניה.

ב. מתאחד עם העיקר

הנה יש לדון מהו היכא דבירך שהכל על קפה, ואחר כך נמלך
להמתיק הקפה בחלב או בסוכר.

א. טפל חייב בברכה

הנה הקשו בתוספות (ברכות מ"ד א' ד"ה באוכלי) דמבואר במשנה שמברך על המליח ופוסט את הפת, שהפת אינו בא אלא בשביל המליח, וקשה דהרי איירי באוכל פירות גינוסר דהם חשובים טפי מהפת, ואם כן הפירות הוו עיקר ומליח טפל ולברך על הפירות ולפטר כולהו, ומתמצים התוספות דמייירי שאחרי שאכל הפירות שינה מקומו, או דבשעה שאכל הפירות לא חשב שיאכל המליח והפת, ומשום הכי הברכה על הפירות אינו פוסט המליח והפת.

חזינן מתוספות שטפל חייב בברכה אלא שברכת העיקר פוסטתו, ומשום הכי באופן שאין כאן ברכת העיקר, כגון בשינה מקומו או שלא חשב עליו בשעת הברכה אינו נפטר. אמנם אם נימא שטפל אינו חייב בברכה כלל, אם כן מה איכפת לך דשינה מקומו או נמלך.

ב. חשיבא אותו הדבר

מעתה דנו גדולי עירנו דשאני בנידון דידן שנמלך והוסיף חלב לקפה, דאינו מברך שנית שהכל על החלב, ולא דמי לתוספות הנ"ל, דהתם המליח הוה דבר נפרד מהפירות, משא"כ בנידון דידן הסוכר והקפה חשיבא כאותו הדבר אלא שנשתבח.

אך מחכמי עירנו נחלקו וקאמרי דאין לחלק בהכי, דכד אמרינן דטפל אינו משולל עצמיות ולכן חייב בברכה, מאי איכפת לך שמתאחד עם העיקר. [נשוב ראיתי בספר שערי ברכה (פרק ט"ו הערה ו') שחביא דברי האחרונים בזה, והביא שמבואר בפרי מגדים (סי' ר"ב משב"ז סי' ק"ב) דחייב].

[הנה כל זה לענין חלב, אבל לענין סוכר או מלח, תליא אם על טעם כעיקר מברכין].

ג. לכאורה צריך לברך

הנה צריך עיון בהאי פלוגתא, דלכאורה צריך לברך שנית על החלב, דהרי אם בירך על כוס אחת של קפה והיה בדעתו לשתות רק אותו כוס, ואחר כך נמלך להוסיף עוד כוס קפה, ודאי שמברך שנית, ואם כן השתא שהוסיף חלב אמאי לא יברך.

ד. לא יברך שנית

הנה לאידך גיסא טענו שיש לומר שלא יברך על התוספת חלב, דהנה אם מתחילה כשבירך על הכוס קפה, היה דעתו לשתות יותר מכוס אחת, אם כן אינו מברך שנית על כוס השניה, דלא חשיב נמלך מכיון דדעתו להוסיף. מעתה אף אם לא היה דעתו להוסיף חלב, מכל מקום השתא האי חלב שנעשה טפל לקפה הוה כהוסיף עוד כוס קפה. אמנם אין נראה לי דמכל מקום האי חלב לא היה בדעתו.

עוד טענו דאטו אם חשב שהיה לחם רגיל ואשתכח שהוא לחם מקמח מלא שיש בו סובין, אטו חוזר ומברך על תוספת הסובין. ואם כן ראיה להני חכמים שלא יברך שנית על החלב. וצריך עיון.

ה. לכולי עלמא החלב חייב בברכה

הנה יש לשאול מהו כשבעיקר אין שיעור לברכה אחרונה והטפל משלימו.

והנה אם נימא דהטפל פטור לגמרי אם כן גם לא ישלים, אך להאמור דטפל חייב בברכה אלא דהברכה של העיקר פוסטתו אם כן ישלים להשיעור.

והשתא יש לשאול כשהחלב משלים את הרביעית של הקפה, אמאי מברך ברכה אחרונה, אלא היינו משום דאמרינן שהחלב חייב בברכה, והשתא גם לדעה קמייטא דחכמי עירנו דבנמלך אינו מברך שנית על החלב, מכל מקום יברך ברכה אחרונה, דאף לסברתם מכל מקום מודים דגם החלב חייב בברכה אלא דברכה ראשונה פוסטתו.

ו. העץ על שמן זית

הנה איתא בגמרא ברכות (ל"ה ב') דלא משכחת לה שמברך בורא פרי העץ על שמן, דתמיד השמן טפל להפת או אניגרון. [חוץ מגוונא דחושש בגרונו דאז העיקר זהו השמן].

וקשה אמאי לא מוקמינן לה בנמלך, והיינו שאכל השמן על ידי פת או אניגרון, ובשעה שבירך על העיקר [היינו הפת או האניגרון] לא חשב שיאכל גם השמן, ואם כן צריך לברך בורא פרי העץ על השמן.

אלא נוכיח מהכא דכיון שהשמן טפל הרי זה נפטר מברכה ולכן לא מהני נמלך. ותיקשי דהרי כתבנו דבתוספות הנ"ל מבואר לא כך.

הנה כל זה רק לדיעה בתרייתא הנ"ל דגם בטפל שמתאחד ביחוד חייב לברך שנית בנמלך, משא"כ לדיעה קמייטא מכיון שהשמן מתערב בהאניגרון, אם כן ברכה הראשונה אכתי פוסטת.

[העירו דאף אם נימא כהחכמים הנ"ל הפוסטים בהוספת חלב, אך להסבירים דדבר איסור אין מברכין עליו אף בשוגג, או באוכל איסור מחמת פיקוח נפש, אם כן היכא דהאניגרון איסור, אין לו ברכה לפניה והשתא יש לדון על השמן שבו מה נברך. אך יש לעיין כיון דהשמן מעורב בו האיסור, אם חשיבא גם השמן כאיסור].

ז. אכל הטפל ביחד עם העיקר

כמו כן יש לדון עוד, דגם הא דמוקמינן באכל שמן עם פת, ומקשינן דהשמן הוה טפל לפת, נימא דהכי נמי לא מוקמינן בנמלך, דהשמן חשיב חדא עם הפת, אע"ג דהשמן גם מרוח בחוץ, ולא דמי לגוונא דהתוספות דהתם אכיל הפת לאחר פירות גינוסר.

אך לכאורה זה אינו, דאטו מי שאוכל גלידה מתוך צלחת ובירך עליו שהכל נהיה בדברו, ולאחר שהתחיל לאכול בא חבירו ונתן לו גביע של מזונות שחשיב טפל לגלידה אטו לא יברך על הגביע.

ג. גביע של גלידה

הנה באוכל גלידה בתוך גביע, [שבאוכלו בפני עצמה ברכתו מזונות], והגביע טפל להגלידה, אם כן אין מברכין על הגביע "בורא מיני מזונות" אלא "שהכל".

והיינו באופן שאין להגביע טעם, [והיינו שלא היה אוכלו בלא הגלידה], אבל כשיש להגביע טעם, לא הוה טפל ומברך עליו בורא מיני מזונות.

ויש לדון מהו אם היה גביע טפל לגלידה ובירך על שניהם שהכל, ואחר כך אזדא הגביע, כגון שילד לקח הגלידה ושפכו על צלחת ואכל הגביע, ואחר כך החליפו לו לגביע אחר שלא חשב עליו. הנה על הגלידה אינו מברך שנית דכבר בירך עליו, אלא צריך לברך שנית רק על הגביע. ויש לדון איזה ברכה יברך עליו.

א. באוכל הטפל לפני העיקר

הנה כתב ברמ"א (סי' רי"ב סעי' א') שאם אוכל הטפל תחילה, כגון שאוכל גרעיני גודגדניות קודם השתייה כדי למתק השתייה, מברך על האוכל תחלה אף על פי שהוא טפל לשתייה, ואינו מברך עליו רק שהכל הואיל והוא טפל לדבר אחר. [ומקורו מתרומת הדשן סי' ל"א].

אבל דעת הבית יוסף (סי' רי"ב) דכשאינו נפטר בברכת העיקר, מברך עליו ברכתו העצמית. וכתב במשנה ברורה (שם סי' ק"י) דלכתחילה טוב למנוע לגמרי מלאכול הטפל קודם לעיקר. ואם כן בנידון דידן מה יברך.

ב. יאכל מעט מן הגביע בפני עצמה

הנה לכאורה יש לומר שיאכל מעט מן הגביע השני באפי נפשיה ויברך בורא מיני מזונות.

אך זה אינו, דמכל מקום להרמ"א הרי המשך הגביע שיהא בו הגלידה חייב בשחל, ועדיין לא חל שהכל על הגביע החדש.

ג. יעשה שינוי מקום

אך אם יצא ממקומו ויחזור בזה פקע ברכת שהכל מן הגלידה ויניחה בגביע ויברך שהכל שנית.

אלא דבזה קא עביד ברכה שאינה צריכה על הגלידה. אך הרי בלא הכי יברך על הגביע. ויש לעיין אם בכהאי גוונא יש ברכה שאינה צריכה, כגון שנמלך לאכול עוד מאכל וצריך לברך עליו, אם רשאי לצאת ממקומו ולחזור ולאכול שאר המאכלים שכבר בירך עליהם מכח הברכה על המאכל החדש. ולענ"ד אין בזה משום ברכה שאינה צריכה.

ד. דברי המגן אברהם

הנה דעת המגן אברהם (שם סי' ק"ד) דאימת מברכים שהכל במקדים לטפל, היינו דוקא כאשר ברכת העיקר שהכל, נמצא דבזה מוציאם את העיקר, אבל בכגון אם העיקר עץ והטפל אדמה, והקדים הטפל, יברך אדמה.

מעתה לכאורה להמגן אברהם באופן שאוכל הטפל אחר העיקר, והוה נמלך דצריך לברך על הטפל, בכהאי גוונא יברך כברכת הטפל

אך יהא כאן דינא דכנסת הגדולה (מובא במגן אברהם ס"י ר"י ס"ק א', ובמשנה ברורה שם ס"ק א') דחצי כזית מזונות וחצי כזית שהכל מצטרפין לבורא נפשות.

ג. גביע כזית וגלידה פחות מכזית

אך אם הגביע כזית והגלידה פחות מכזית, בזה יש לומר דיברך "על המחיה", דאין כאן "בורא נפשות" הפוטרת. [כד נימא דלא כרמ"א הנ"ל דכל טפל דינא שהכל].

ג. לא אשכחן תחילתו שהכל וסופו על המחיה

אך כתב בתשובות מהרא"ל צ"ח (משיבת נפש או"ח סי' ה') דאינו כן, דלא אשכחן בתחילתו שהכל וסופו על המחיה, כמו שכתבו תוספות (ברכות ל"ז א' ד"ה הכוס).

ולענין יש לחלק, דשאני התם דדיינינן על גוף המאכל, וכיון דקבעינן דאינו מזונות אם כן ליכא מעין שלש, משא"כ כאן דלענין ברכה ראשונה דמברך שהכל הוא מפאת טפילות, הרי לפנינו יש מי שיפטור מברכה ראשונה של מזונות אבל לאחריה אין מי שיפטור.

[הנה דן בתשובות אבני נזר (או"ח סי' ל"ח) בחצי כזית מזונות וחצי זית גבינה וחצי זית מזונות אם יהא על המחיה או דילמא כבר חייל בורא נפשות, ודברי מהרא"ל צ"ח כהצד דחייל בורא נפשות. אמנם הדבר תמוה באכל בסעודה חצי כזית פת ואחר כך בשר יתחייב בורא נפשות אף שישלים לכזית פת. ועיין בקונטרס מר דרור בענין צירופי אכילה ושתיה מ"א תשס"ז עמוד ל"ב שהביא דברי רבנן בתראי בנידון המשיבת נפש].

ולא שהכל, דהרי השתא אינו מוציא העיקר. ולכן בהחליף הגביע יברך מזונות וכמו להבית יוסף דבכהאי גוונא אינו פוטר העיקר דהרי הגלידה כבר נפטרה.

אך העירו שיש לבאר דברי המגן אברהם באופן אחר, דכוונת המגן אברהם דעבדינן שהכל כיון שהטפל הוא חלק מהעיקר ועל העיקר מברכין שהכל. ואם כן בהחליף הגביע אכתי יברך שהכל.

ד. הנ"ל לענין ברכה אחרונה

הנה לענין ברכה אחרונה, אם אין להגביע טעם, אף הגביע ברכתו "בורא נפשות". ולא אמרינן דטפל כמאן דליתא, אלא ודאי דטפל כמאן דאיתא אלא דנפטר בברכת העיקר. ויש לדון בכמה גווני:

א. גביע משלים לכזית

הנה אם הגביע משלים לכזית של הגלידה, [אע"ג שגלידה אין לועסין, מכל מקום הוי אוכל ולא משקה, כמו שכתב בקהלות יעקב, מובא בכתבי קהלות יעקב החדשים ברכות ס"י ט"ו], יש לדון אם משלים לחייב בורא נפשות.

דנהי דבורא נפשות פוטרנו, אבל הכא הגלידה עצמה אין לה שיעור והיא פטורה מברכה אחרונה, והיאך תפטור את הגביע.

הלכות שבת - מלאכת בישול - ענף י"ב

כבלתי קיימת כיון דצריכה מחשבה וממילא עכשיו חשיבא מבשל, משא"כ בהמה חשיבא כטבעו של עולם ונמצא פעולה הנגדית דהבהמה הוה ספק קמן.

[ואשכחן בזורק חץ ותריס לפניו כשסילק התריס הוה פסוקי מפסקי גיריה, ופטור לענין נזיקין ורציחה, אמנם אם יתכן שהבהמה תקח התריס הוה רוח מצויה וחייב].

ד. מניח ליד מדורה לצורך בהמה

מעתה נפקא מינה, במניח אוכל שיפשיך ליד מדורה, ורצונו שהבהמה תאכלנו קודם יד סולדת, בכהאי גוונא נימא דשרי, דאף אם לא תאכל הרי אינו מתכוין ולא הוה פסיק רישיה מכיון דסומך על פעולה של בהמה.

וכמו כן נפקא מינה דיהא אסור להניח זרעים במים על מנת שהוא עצמו יקחום קודם שישרישו, דהרי בפעולת אדם חיישינן שמא הוא ישכח ויחשב פסיק רישיה. וצריך עיון.

ה. עציץ נקוב

אך העירוני דאכתי קשיא מהמבואר בביאור הלכה (סי' של"ו סעי' ח' ד"ה ע"ג) שמותר להגביה מן השולחן עציץ נקוב עם גרעינים ולהעמידו על גבי קרקע, אם דעתו שיעמוד שם יום או יומיים, אבל אם דעתו שיעמוד שם כמה ימים, אסור דהרי לבסוף ודאי יצמחו הגרעינים וימשכו חיותיהו מן הקרקע ונחשב בעמידתו כזורע.

ותיקשי היאך מותר להניחו על הקרקע על מנת לקחתו תוך ג' ימים, אמאי לא חיישינן שמא ישכח וכהאי דבישול.

[ודוחק לחלק בין זמן מועט לזמן מרובה, וכן דוחק לומר דהתם יש אתחלתא דבישול והכא ליכא מידי, דמה סברא היא זו כיון דחיישינן שמא אשתל].

ו. אגלי טל בהשמטות

בהשמטות לאגלי טל הדר מינה וכתב דיש לומר דאף היכא דמחוסר פעולת אדם מכל מקום חשיבא דבר שאינו מתכוין, ושאינו בהך דמבשל משום דהוה ניחא ליה בבישול והוה מלאכת מחשבת, ואע"ג דאינו מתכוין מכל מקום במקום איסור סקילה לא התיר רבי שמעון דבר שאינו מתכוין. ולפי זה אתי שפיר הך דצמחים שהרי לא ניחא ליה. אך הוא חידושה דבמקום סקילה לא שרינן דבר שאינו מתכוין.

שמה יגיע ליד סולדת

א. לא יניח ליד המדורה שמא ישכח

הנה אמרינן (שולחן ערוך סי' ש"ח סעי' י"ד ומשנה ברורה שם ס"ק צ') דאע"ג דמותר בשבת להניח תבשיל ליד מדורה היכא דלא יכול לבוא ליד סולדת, אך ביכול לבוא ליד סולדת אסרינן, דגזרינן שמא ישכח וישאירו שם עד שיגיע ליד סולדת.

ותיקשי הא אינו מתכוין להשאירו ולבשלו, ולא הוה פסיק רישיה שישכח.

וצריך לומר כמו שכתב באגלי טל (מלאכת אופה אות מ"ה) דכיון דפעולתו עכשיו כשמניח ליד המדורה אם יהא בשב ואל תעשה הא יגיע לבישול ביד סולדת, הלכך חשיבא פסיק רישיה אם לא יקח.

ב. לענין זורע מצאנו לא כך

אמנם יש להקשות דלכאורה מצאנו לא כך לענין מלאכת זורע, דהנה מלאכת זורע הוא על ידי שגורם לצמיחתה, כגון בזורע ונטוע ומבריך ומרכיב. ואמרינן בגמרא ובחים (צ"ד ב') דהוא הדין בנותן זרעונים למים ואחר כך צומחים.

ואמרינן בשולחן ערוך (סי' של"ו סעי' ד') שיש לזוהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים מכיון שסופן להצמיח, ומכל מקום בנותן זרעים למים על מנת שיאכלו הבעלי חיים שרינן, רק לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו ליום או ליומיים, דאמרינן דיאכלו הזרעים לפני שיצמחו.

וכתב באגלי טל (זורע ס"ק ו'), בשם הגר"ז סי' של"ו סעי' י"ז) דאף אם הבעלי חיים ישאירו זרעים, לית לן בה, דהרי אינו מתכוין ולא הוה פסיק רישיה שיצמיח דאפשר שהבהמה תאכל את כולם.

מעתה תיקשי הרי זה שמניח הזרעים לתוך מים הוי זריעה שהרי תוך קצת זמן יגיע לצמיחה, אלא דמספקינן דהבהמה תאכל, ואם כן אם לא תאכל נימא דהוי פסיק רישיה.

ג. תליא בשכחה שלו

יש לדון לחלק, דאולי נימא דשאני לענין מבשל, שאם הוא עצמו ישכח, אשתכח למפרע דאיהו הניח על מנת שישאר ולא הוה שב ואל תעשה, משא"כ לענין זורע שאינו מחמת השכחה שלו אלא מחמת שהבהמות לא לקחו.

אבל אינה סברא. וגם לפי זה במבקש מאדם אחר שיקח התבשיל קודם שיגיע ליד סולדת יהא מותר. ולא אשתמיט לחלק בהכי.

אלא אולי נימא לחלק באופן אחר, שיש חילוק בין פעולת אדם לפעולת בעל חי, דאדם שהוא בעל בחירה חשיבא פעולתו הנגדית

הערות קצרות [א']

זכיה הי"ל) הובא בנתיבות המשפט (סי' רמ"א ס"ק ט') מבואר דלא כהריטב"א.

ג. מאי נפקא מינה בביטול מקח

הנה איתא בגמרא בבא בתרא (צ"ב א') המוכר שור לחבירו ונמצא נחון לרב הוה מקח טעות וחייב להחזיר הדמים, ולשמואל אמרין שהמקח קיים דאין הולכין בממון אחר הרוב. ומקשינן בגמרא למאי נפקא מינה הרי יאמר שקול תורא בזוזך. [דהרי אמרין התם בגמרא דאיירי באופן שהמחיר של שור לשחיטה שוה למחיר של שור לחרישה, ואם כן אף לשמואל שהמקח קיים, מכל מקום הקונה לא הפסיד כלום, דהרי יש לו השווי של שור לחרישה]. ומתריצין דנפקא מינה לטרחא. [ונפרש רשב"ם, טורח מכירת השור לשוחטו ולמכור הבשר].

ותיקשי הרי נפקא מינה דאם המקח קיים המוכר לא יוכל לתבוע דמי שימוש, אבל אם הוה מקח טעות ואת הדמים משלם על ידי השור, הרי יוכל המוכר לנכות דמי השימוש. נמצא דלרב דהוה מקח טעות ירויח המוכר. [ויש ליישב דלשנא דרב דהלוקח מרויח]. אך להריטב"א אתי שפיר, דהרי גם אם הוה מקח טעות אינו צריך לשלם על השימוש.

אך בלאו הכי קשה דהא נפקא מינה באופן שהלוקח יתבע מהמוכר דמי היוזקות ששילם.

ענינים שונים [ב']

וכתב בפתחי תשובה (שם ס"ק א') דתמוה דבכהאי גוונא אדרבה ממה נפשך ב' טריפות הם ורק אחת כשירה, דהרי כתב דבכל אחת נשאר רק כזית אחת. [ודבריו יתכנו רק כאשר בכל אחת ניטל רק כזית ממקום אחד ונשארו ב' כזיתים בב' מקומות].

והנה אמרין (שו"ע שם סעי' י') באיכא ב' כבדים בבהמה אחת, מיתתר משום יתר כנטול, ואם היתה כבד אחת מעליא והשניה נבראה כשארין הכזית מעליא, הנה האי כבד כמאן דליתא והשניה כשירה.

מעתה כשיש ג' בהמות ולכל אחת ב' כבדים ובכל אחת בכבד השניה יש כזית אחר [כל אחת במקום אחר לפי אחת מג' שיטות הנ"ל], נמצא דבאמת בכהאי גוונא שתיים כשירות ואחד טריפה.

אמנם אין זה כוונת הפרי מגדים אך כתבתי משום דכמדומה הדין דין אמת.

ענינים שונים [ג']

אמנם בטורי אבן (מגילה ו' ב') ובחזון איש (זבחים סי' ט"ו סק"א) מבואר דאינו כן, אלא היכא דחייל אין מעבירין קמא, חיילא אע"פ דיש אחר כך אין מעבירין בתרא, וילפו לה מסוגיא דיומא (נ"ח ב'). ואם כן בגוונא דהמשנה ברורה, אע"פ דאחר כך לקח הטלית, מכל מקום כיון שתחילה לקח התפילין בידו, ותחילה חייל על זה דינא דאין מעבירין על המצוות, אם כן יקח התפילין קודם.

מעתה לדעת הטורי אבן וחזון איש דאזלינן בתר אין מעבירין קמא, אם כן יקח התפילין קודם אע"פ דעכשיו הוא יותר קרוב להטלית.

ב. מתחילה לא היה ראוי

אמנם יש לדון דכיון דבשעה שהיה יותר קרוב להתפילין היה לפני נטילת ידים ולא היה ראוי להניח התפילין, אם כן נימא דמודי הטורי אבן והחזון איש דלא חייל אין מעבירין קמא.

אך הרי מהגמרא ביומא (נ"ח ב') חזינן דאמרין אין מעבירין קמא אף בבית ראו"י. [א"ה. דבתחילה הקדן הסמוך לא היה ראוי להזאה, ובכל זאת אמרין ביה אין מעבירין קמא. והרי הוכחתם דאזלינן בתר אין מעבירין קמא היינו מהסוגיא דהתם].

דמי שימוש במקח טעות

הנה יש לדון היכא שקנה חפץ ונתברר שהיה מקח טעות, דחוזר החפץ והדמים חוזרים, האם הקונה חייב לשלם דמי שימוש.

א. תליא אם קונה בשינוי

הנה לכאורה יהא תליא בדין שינוי, שאם הלוקח יעשה בו שינוי האם יקנה מדין שינוי. ובפשוטו לא יקנה בשינוי, לא מיבעי לקצות החושן (סי' כ"ה ס"ק א') ונתיבות המשפט (שם) דבשוגג לא הוה גזלן אם כן אינו קונה בשינוי, אלא אף לשער משפט (סי' ע"ב ס"ק ל"א) דסבירא ליה דגם בשוגג הוה גזלן, [נפרה שאולה שאני או משום דהוה אונוס גמור או משום דלא רצו להעבירו מרשותו], אך בנידון דידן דמקח טעות משמע דמודה שער משפט דלא יקנה בשינוי.

הלכך יהא חייב שכר שימוש, וכמו שמצאנו בשולחן ערוך (ח"מ סי' רל"ב סעי' ט"ו) לענין קרקע, שהמוכר חצר לחבירו ודר בו, ולאחר זמן נראה לו בה מום, אם רצה להחזיר הקרקע לבעלים צריך להעלות לו שכר.

ב. בריטב"א מבואר דאינו משלם

אך הרי אשכחן בריטב"א (בבא מציעא נ' ב' ד"ה יתר) דפסיקא ליה דבמקח טעות [דכדי אונאה שהוא יותר משותף] אינו משלם עבור השימוש. [הובא באור גדול בבא מציעא שם]. ואכתי צריך טעמא למה לא. ובמשנה למלך (פ"ג מהל' דבבא מציעא שם).

ג' שיטות בטריפות דכבד

הנה קיימא לן (שו"ע יו"ד סי' מ"א סעי' א', ש"ך שם ס"ק א') דניטל הכבד טריפה, אבל אם נשתתף כזית כשירה, ובלבד שיהא כזית במקום חיבורו, ואיכא ג' דיעות באיזה כזית איירי, [או כזית במקום מרה, או כזית במקום חיותו שהוא תלוי בכליות, או כזית במקום דביקותא בטרפס], הלכך מחמירין להכשיר רק אם איכא כזית בכל אחת מהג' מקומות.

ודן בפרי מגדים (שם שפ"ד ס"ק א') דלפי זה שלש כזיתים שנפלו לתבשיל מג' בהמות שכל אחת מהבהמות כשר רק לדיעה אחד, [א' מבהמה שנשאר כזית במקום מרה, וא' שנשאר כזית במקום כליות, וא' שנשאר כזית במקום טרפס], אין צריך אלא ששים כנגד כזית א' וביבש הכל מותר, דממה נפשך ב' כשירים הם וא' טריפה ונתבטל ברוב.

אין מעבירין לפני נטילת ידים

קיימא לן (שו"ע סי' כ"ה סעי' א') דלובשין הטלית לפני שמניחין תפילין, משום מעלין בקודש. ומכל מקום אם פגע תחילה בהתפילין, חייל דינא ד'אין מעבירין על המצוות', וחייב להניח התפילין לפני הטלית.

ויש לעיין מהו בהוה התפילין קרובים אליו יותר מהטלית, ואחר כך נתקרב לטלית, אך היה לפני נטילת ידים דשחרית, נמצא דבאותה שעה לא היה ראוי להניח תפילין.

א. אין מעבירין קמא או בתרא

הנה אשכחן פלוגתת רבנן בתראי לענין דינא דאין מעבירין על המצוות, האם אזלינן בתר אין מעבירין קמא או אין מעבירין בתרא. [או בנוסח אחר, האם אזלינן בתר מעיקרא או בתר השתא].

דבמשנה ברורה (סי' כ"ה סק"ה) כתב דבקדם ולקח התפילין בידו, ואחר כך עבר והניחם מידו ונטל הטלית, כיון דעכשיו הטלית בידו, שוב אסור לעזוב הטלית כדי ליטול התפילין. [וכתב בשער הציון (שם) דזה דבר פשוט]. חזינן דאזלינן בתר אין מעבירין בתרא.

שישו ושמחו בשמחת התורה

לאחר זמן רב שאזל מן השוק יצא לאור מחדש עם הוספות רבות מכת"י

חיבורו הגדול של רבינו על עניני ברכות בר אלמוגים

גם הוספנו במהדורא זו דברים הנוגעים לעניני ברכות מחיבורו שבכת"י "עטרה לראש" [שבו כתב לזכרון את הדברים אשר שוחח עם מרן הגר"ד לנדו שליט"א].

לע"ע ניתן להשיגו אצל משפחת גנחובסקי
נועם אלימלך 14 בני ברק טל' 0527639733 או 036199732

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

ניתן לקבל הגליון במייל:
L5703949@gmail.com